

TEČAJEVI U SVEUČILIŠNOJ NASTAVI

Tatjana Pavlovski

Filozofski fakultet u Beogradu, Beograd
Srbija i Crna Gora

Primljeno 13. listopada 2003.

Sukladno Bolonjskoj konferenciji i reformi sveučilišta koja je zahvatila regiju bivše Jugoslavije, u Srbiji i Crnoj Gori također se vrše pripreme za novu strukturu studijskih planova i načina studiranja na višim školama i fakultetima.

Veći izbor, diversifikacija načina studiranja, bolji mentorski sustav praćenja studenata i poboljšanje efektivnosti i dužne studiranja, samo su neki od ciljeva kojima će se novo sveučilište morati pozabaviti.

Jedna od naizgled malih promjena jest prelazak na sustav studiranja odbačivom tečajeva i uz njih stečenih kredita. Studenti će ih u budućnosti samostalno birati i kombinirati te na taj način približiti postojeću strukturu studiranja svojim potrebama i opredjeljenjima.

Kao prvi korak, većina fakulteta u Srbiji i Crnoj Gori pretresala je postojeće studijske planove, pokušavala restrukturirati predmete u tečajeve i sve to pretočiti u transparentan sustav bodova – kredita. Poslije dosta teškog procesa došlo se do sasvim malo novih predmeta i relativno netransparentnog sustava bodovanja. Nije pomagalo ni da se veliki predmeti, koji traju od 2 do 4 semestra podijele na manje dijelove, a da se i ne govori o tome da je rijetko koji profesor htio odustati od broja sati utkanih u vlastiti studentski predmet. Zašto se problem pokazao tako kompleksnim i zašto će proces restrukturiranja biti dug, tema su razmišljanja autora ovog članka.

Ključne riječi: kredit, nastavni predmet, sveučilišna nastava, tečaj

Da su *tečajevi** isto što i *predmeti* ne bi bilo potrebe da riječ iz našeg jezika zamjenjujemo stranom samo da bismo ostali u europskom trendu. No, ta razlika izgleda nije samo kozmetička, već paradigmatička.

Tečajevi su problemski orijentirane nastavne cjeline koje, zahvaćajući određeno odgojno-obrazovno područje, idu u dubinu (umjesto u širinu kao što su to ranije činile znanstvene discipline, odnosno nastavni predmeti koji imaju tendenciju da ih reprezentiraju u idealnom smislu), imajući za cilj stvaranje određene profesionalne kompetencije. Oni ne nastaju jednostavnim usitnjavanjem korpusa znanja iz jednog područja, a

* U izvorniku *kursevi* (op. ur.).

nisu ni sasvim varijabilni i nepredvidljivi jer se adaptiraju aktualnim potrebama prakse i civilizacijskim trendovima.

Priroda organizacije tečaja razlikuje se od tradicionalnih nastavnih predmeta po više osnova:

TEČAJEVI	PREDMETI
Obično su kraći – sastavlja se izbor znanja i vještina koje određeno područje može, kao organizirano iskustvo, pružiti polaznicima.	Dugi su i sustavni zbog potrebe da se cijeli korpus znanstvenih saznanja prenese svim novim generacijama studenata.
Sadržaji su prezentirani putem različitih oblika rada što automatski otvara potrebu za <i>blok-aktivnostima</i> u kojima se kraća predavanja smjenjuju s aktivnostima polaznika; provode se mali projekti i istraživanja.	Sadržaji predmeta prezentirani su putem predavanja i vježba te samostalnim radom studenta koji se odvija kasnije, kao i praksom koja također slijedi kasnije.
Orijentirani su različitoj populaciji, tj. publici koja dolazi iz različitih sredina i posjeduje različita predznanja.	Predviđeni su za studente koji korpus saznanja savladavaju određenim fiksnim redoslijedom.
Orijentirani na raznovrsne izvore saznanja: različite medije, praktično iskustvo polaznika, analizu vlastite prakse.	Orijentirani su na deduktivne i akademske izvore i načine proučavanja: literaturu, predavanja, vježbe.
Kompozitno se ocjenjuju jer je kriterij uspješnosti tečaja obično definiran stvaranjem specifične vještine te se ona mora sagledati sa više strana.	Ocjenjuju se zadacima testovnog tipa.
Podrazumijevaju više mentorskog rada jer je potrebno pratiti kandidata i dobiti više povratnih informacija o tome kako je određena praksa ostavila trag na iskustvo kandidata.	Nema praćenja kandidata, odnosno ono je minimalno i svodi se na sudjelovanje studenata na vježbama te ocjenjivanje seminarskih radova i dnevnička prakse.

Tečajevi omogućuju:

- veću mogućnost prilagodbe znanstvenih područja potrebama korisnika i neophodnim profesionalnim kompetencijama koje su uvijek dinamična kategorija jer ih definira ne samo historijski stečeni korpus znanstvenih znanja, istraživački domet i stanje stvari u konkretnoj znanosti nego u velikoj mjeri i društveni okvir u kojem se djelatnost odvija

- bolju usredotočenost na polaznike i kvalitetu vještina koje se deklariraju kao ishod
- veću elastičnost; horizontalnu i vertikalnu pokretljivost unutar cjelokupnog iskustva studiranja
- veću programsku raznovrsnost
- bolju priliku da nastavno osoblje bira područja i prirodu tečajeva koja odgovara njihovim preferencijama i znanstveno-istraživačkom iskustvu
- transparentnost tj. dostupnost programa tečava svim zainteresiranim polaznicima (studenti s drugih odjela npr.) i uvid u to što i kako se radi u okviru pojedinih predmeta ili tečajeva (što još uvijek nije praksa sveučilišnog obrazovanja u regiji, s početka 21. vijeka!)

Zašto i odakle tečajevi

Ne samo tečajevi nego ni sami nastavni predmeti ne pokrivaju ono što zovemo znanstvenom disciplinom, niti nastavno osoblje jedne institucije može sustavno pokriti skalnu znanja, sposobnosti i vještina potrebnih budućem profilu. I u procesu planiranja studijskih planova i nastave orijentirane na predmete dolazi povremeno do revizije studijskog plana jer korpus znanstvenih činjenica iz određenog područja prolazi sljedeći proces: akumuliranje novih saznanja, sakupljanje argumenata »za« i »protiv« novih saznanja, stabiliziranje i odabir saznanja koja su prošla kriterij »istinitosti«, ubacivanje provjerenih i novih saznanja iz znanstveno-istraživačke domene u nastavu. Nastava, međutim, ne bi trebala biti orijentirana samo na sakupljanje svih mogućih saznanja do kojih je znanost došla, već prije na strukturalne i čvorne točke i modela mišljenja i djelovanja iz određenog područja. Budući da praktična djelatnost i iskustvo određene profesije ponekad nadilaze ono što se trenutno pojavljuje u nastavi, ona bi trebala biti spremna da apsorbira ne samo novine iz znanstveno istraživačkog, već i iskustvenog dijela prakse i da ih strukturira modularno.

Temeljni bi tečajevi trebali pokriti čvorne točke strukture jedne znanstvene discipline da bi se izbjegla opasnost banaliziranja i mogućnosti da se veliki broj bodova skupi kolekcijom jednostavnih, komercijaliziranih, a u biti nevažnih profesionalnih vještina. To se nekim zemljama već događalo, pa su umjesto povećanja odgovornosti studenata za vlastito studiranje dobili vojsku mladih ljudi koja proučava bodovni sustav ne bi li otkrila kako se na najjeftiniji način dolazi do diplome.

Da bi se oblikovao tečaj, potrebno je dobro proučiti strukturu znanstvene discipline koja ga generira, ali i skup znanja i vještina koje ga de-

finiraju. Također je povremeno potrebno poći obrnutnim putem, pa na osnovu potrebe postojanja određene profesionalne vještine oblikovati tečajeve potrebnog sadržaja ako ih do tada nije bilo.

Nije neophodno da struktura saznanja na tečaju bude prezentirana u idealnoj formi, u formi koja se nikad ne može dovesti u pitanje. Tečajevi trebaju koristiti različite resurse, a korisno je da neki od njih budu i kontradiktorni da bi aktivirali polaznike i izazvali proces kritičkog mišljenja.

Struktura tečaja

Da se različiti tečajevi ne bi preklapali i da bi se mogla načiniti bolja evaluacija samog kursa, a i znanja i vještina koje svi tečajevi zajedno nude, potrebno je da svaki tečaj bude transparentan ne samo drugim nastavnicima već i samim polaznicima.

Već sam naziv treba upućivati na to što se u njemu odvija te oni ne mogu biti strukturirani kao do sada: npr. *Filozofija I. i II., Opća povijest umjetnosti – strana i nacionalna, Uvod u logiku ...* jer su to prekrupne kategorije, što ukazuje da su to i dalje nastavni predmeti koji imaju za cilj zastupanje cijele znanstvene discipline.

Uzet ćemo samo jedan predmet s Filozofskog fakulteta kao primjer mogućeg raslojavanja i prelaska sa statusa znanstvene discipline na mnoštvo tečajeva. Predškolska pedagogija može se transformirati u nekoliko sitnijih tečajeva koji bi pokrivali čvorne točke tog područja. Mogli bismo od relativno mnogo sadržaja koji se realiziraju na katedrama za predškolsku pedagogiju napraviti tečajeve na različitim razinama općosti. Ponudu tečajeva predškolske pedagogije možemo promatrati iz kuta temeljnih tečajeva i tečajeva koji se nalaze u izbornim modulima.

Kada bismo pokušali sve što smo do sada radili u ovom predmetu pretočiti u tečajeve, vidjeli bismo da neke teme koje se inače ulaze u predmet predškolske pedagogije, teško možemo nazvati temeljnim tečajem, jer su suviše usitnjene i ne generiraju veću količinu logički povezanih sadržaja (npr. predškolske ustanove danas; etape razvoja ličnosti; ciljevi predškolskog odgoja) ili se već nalaze u okviru nekih drugih tečajeva.

Temeljni bi tečajevi mogli biti (imajmo u vidu da ovo nije jedina i idealna podjela!):

- Procesi institucionalizacije predškolskog odgoja
- Obrazovanje male djece
- Igra i poticanje stvaralaštva

- Socijalizacijski procesi u radu s malom djecom
- Predškolski programi i sustavi
- Evaluacija predškolskih programa
- Specifičnosti istraživanja u predškolskom području
- Suradnja s obitelji i lokalnom zajednicom u predškolskom području

Tečajevi predškolske pedagogije koji se nalaze u izbornim modulima, mogli bi npr. biti:

- individualizacija rada s djecom i različitim populacijama
- rad s djecom jasličkog uzrasta
- promatranje i praćenje male djece
- rad s predškolskom djecom posebnih potreba
- izvaninstitucionalni i neformalni oblici rada
- kreiranje poticajne odgojne sredine
- partnerski odnosi u odgoju

S druge strane, tečajeve bi trebalo promatrati i s aspekata drugih korisnika. Može se očekivati da se sadržaj i imena tečajeva ne mogu jednostavno odrediti, bez konzultiranja s prvim susjednim područjem, naime, poslijediplomskom razinom i tečajevima za specijalizante, odnosno s druge strane širom populacijom nastavnika pa čak i paraprofesionalaca koji su zainteresirani da pohađaju neki tečaj na sveučilištu.

Imajući u vidu praktičare zainteresirane za tečajeve koje pokriva predškolska pedagogija kao predmet, mogli bismo, na primjer, razmišljati o sljedećim kraćim kursovima:

- priprema djeteta za polazak u školu
- interaktivne metode rada s malom djecom
- poticanje razvoja govora
- organizacija igraonica za djecu
- disciplinski problemi
- problemi odrastanja male djece
- predškolska djeca i mediji
- igre i igračke
- literatura za malu djecu
- matematička iskustva i aktivnosti za malu djecu
- umjetnički mediji i mala djeca, itd.

Pretpostavlja se da će tečajevi koji se nude poslijediplomantima i specijalizantima pokrivati drugačiji tip znanja i vještina i biti više okrenuti istraživačkom radu, čak i kada figuriraju pod istim nazivom. Na primjer:

- Predškolska pedagogija kao znanstvena disciplina
- Razvoj ideja o odgoju i obrazovanju predškolske djece
- Institucionalizacija kao znanstveni i društveni problem
- Problemi kreiranja i procjenjivanja predškolskih programa
- Problemi kvalitativnih i kvantitativnih pristupa istraživanju predškolskih fenomena
- Obrazovna politika i sustavi predškolskog odgoja
- Sociološki aspekti izučavanja odgoja male djece
- Predškolske ustanove danas
- Zakonske i normativne regulative predškolskog polja djelatnosti

Tek kad se sastavi široka skala ponude i točno navede što u kojem tečaju čini sadržaj i ishod, može se naslutiti njegovo mjesto u općoj ponudi tečajeva iz svih izbornih modula fakulteta, kao i sadržaj i razina znanja i vještina koju on kreira. Da bi to do kraja bilo transparentno svim korisnicima, tečaj bi trebao sadržavati:

neophodne pretpostavke za realizaciju tečaja

- predznanja ili iskustva koja polaznik treba imati da bi pratio sadržaj tečaja
- materijali i neophodni izvori (ljudski, materijalni ...) te situacije koje će sudionike tečaja očekivati
- moguće specifičnosti, konekcije, sličnosti i perspektive pojedinog tečaja u odnosu na druge tečajeve

zadatke vezane za vođenu praksu

- što će sudionici raditi na terenu
- vrsta zadataka
- vrijeme i način angažmana
- povratna informacija i vrsta mentorskog djelovanja

transparentno definiran domet tečaja

- kome je najviše namijenjen
- temeljni ili izborni, ili samo parcipativni (bez akademskih posljedica i stjecanja kredita)

- navedena literatura
- ciljevi, sadržaji i način prezentiranja
- najveći i najmanji broj sudionika

sinopsis

- popisane aktivnosti koje će se održavati na satu ili na terenu, u kojima su navedeni ne samo sadržaji i ciljevi, nego i procedura, uloge nastavnika i uloge sudionika, metode, izvodi i prateći materijali za rad na samom tečaju

evaluacija

- uloga mentora/nastavnika
- način procjenjivanja
- krediti
- profesionalne vještine koje tečaj zastupa ili ishodi

Izbor i selekcija tečajeva

Tečajevi za studente

Da bi se izbjegla pretjerana fluktuacija i moguća banalizacija, fakulteti bi trebali definirati tzv. **temeljne tečajeve i/ili module** (klasteri tečajeva) koji čine kritičnu masu određene studijske grupe. Bez njih se ne bi mogla realizirati nastava i za njih bi trebalo osigurati neophodan stalni nastavni kadar koji će ih realizirati. S druge strane, da bi studenti mogli individualizirati način studiranja, temeljni tečajevi ne bi trebali zauzimati više od 60% nastavnih jedinica i kredita.

Suvremeni studijski planovi i fakulteti u svijetu nude izborne tečajeve. Postoje **tečajevi koji se biraju unutar određenih područja ili modula**. Oni se organiziraju ovisno o tome ima li predavača – potencijalnog realizatora toga tečaja i dovoljno zainteresiranih. Svi izborni tečajevi trebali bi biti dostupni studentima svih godina studija, kao i studentima ostalih studijskih grupa. Odjeli bi krajem godine, za sljedeću godinu, trebali ponuditi potencijalne tečajeve i od zainteresiranih studenata načiniti potreban broj grupa. Svaki bi odjel trebao definirati minimalan i maksimalan broj sudionika tečaja, a realizator tečaja trebao bi fiksirati broj sudionika, ovisno o prirodni interakcije i zahtjeva samog tečaja.

U svijetu postoje i tečajevi koji su **samo participativni**, što znači da su ih studenti obavezni samo pohađati, ali za njih ne postoje nikakve

akademske posljedice i bonusi (npr. tečaj za izradu seminarskog rada; kompjutersko opismenjivanje, volontiranje u instituciji i sl.).

Za studente postoje još i tečajevi koji su praktikumi. Oni zahtijevaju intenzivan kontakt s praksom i rad na terenu ili veliki broj sati provedenih u istraživanju. U ovu bi vrstu npr. spadao tečaj uvođenja u izradu diplomskog rada; vođena praksa obavljena u institucijama koje je fakultet označio kao važna mjesta hospitiranja; tematski vođen projekt.

Tečajevi za poslijediplomsko obučavanje

U ovu bi skupinu spadali tečajevi za specijalno organizirane specijalističke, poslijediplomske i doktorske studije. Oni su obično zasićeniji istraživačkim radom i metakognitivnim iskustvima polaznika.

Tečajevi za nastavnike postojećih i ostalih fakulteta

Odjeli bi se također trebali baviti nastavnicima ostalih studijskih grupa, ne samo matičnog fakulteta već i ostalih fakulteta koji osposobljavaju stručne profile koji posjeduju specifičnu profesionalnu praksu. Ti tečajevi također mogu biti različite prirode: mogu ih držati nastavnici nastavnicima; stručnjaci iz proizvodnje i praktičari nastavnom osoblju, poslijediplomanti kolegama ...

Tečajevi za paraprofionalce

Grupe građana, roditelji, stručna društva, mladi koji tek žele studirati itd. također mogu biti naručioci i ciljana populacija nekog tečaja koji je tematski vezan za matični fakultet. Ti bi tečajevi trebali biti zanimljivi i komercijalni u terminološkom, kao i u drugim smislovima te prilagođeni iskustvu i potrebama polaznika. Oni trebaju popularizirati fakultet i skrenuti pozornost javnosti na njegove mogućnosti.

Prelazak na studiranje tečajevima, neizbježno nas dovodi i do problema:

oglašavanja i biranja tečajeva, selekcije kako predavača tako i sudionika, kombiniranja stečenih kredita, akreditacije i validacije tečajeva, itd. Za razliku od fiksnih studijskih planova, planiranje tečajeva mora se obaviti mnogo ranije: potrebno je obavijestiti korisnike na vrijeme, odgovarajućim i razumljivim sredstvima informiranja, izraditi prpratne publikacije u kojima su tečajevi opisani; načiniti tečajeve transparentnima i integrirati u njih obaveznu evaluaciju koja će voditelju davati povratnu informaciju o mogućem načinu poboljšavanja i pravcima daljeg razvoja tečaja.

Termin *predavač* namjerno sam izbjegla i zamijenila izrazom *voditelj*, znajući da uvođenjem tečaja, nastavnike i profesore čeka nova uloga. Da bi se napravio dobar tečaj koji nije trivijalno komercijalan, a nije ni zbirka dosadnih predavanja, potrebno je mnogo više vještina od poznavanja određenog znanstvenog područja. Bit će potrebno puno više fleksibilnosti, suradnje s kolegama, dobivanja povratnih informacija od polaznika (za početak od studenata!), razmišljanja o mogućim populacijama koje tečaj opslužuje, revidiranja metoda i sadržaja, a nadajmo se i ishoda. Puno toga nas čeka, zar ne?

UNIVERSITY COURSES

Tatjana Pavlovski

In accord with the Bologna Declaration and the respective reform of tertiary education affecting the region of former Yugoslavia, Serbia and Montenegro have also been preparing for the new structure of both tertiary curricula and modes of tertiary education.

Greater choices, greater diversity, an improved system of mentorship and student work supervision, improved efficiency and study duration are only some of the goals which the new tertiary education system will have to deal with.

One of the seemingly smaller changes is the transition to the system of tertiary courses and course credit acquisition. In the future, students will choose and combine their courses independently, and will thus accommodate the existing structure to their needs and orientations.

What the majority of universities in Serbia and Montenegro first endeavoured to do was to investigate the existing tertiary curricula, to restructure the existing subjects into courses, and to articulate the above into a transparent system of points – credits. This rather difficult process resulted in only a very few new subjects/courses and a relatively non-transparent system of points acquisition. Dividing subjects usually taught in 2 to 4 semesters into shorter courses did not help either. Moreover, only a very rare few professors agreed to abandon the full number of lecturing hours assigned to their respective subjects thus far. The author of this article discusses the following questions: Why has this task proven to be so complex, and why will the process of restructuring be so long?

Key words: credit, teaching subject, tertiary education, course